

Nr 401.

Av herr **Lövgren**, *angående åtgärder för en förbättrad distribution av elektrisk kraft inom Norrbottens län m. m.*

Landsbygdens elektrifiering har på många håll genomförts på ett sådant sätt att den blivit mycket betungande för såväl kraftstationernas ägare som för respektive förbrukare av kraft. Särskilt framträdande är denna olägenhet inom Norrbottens län och anledningen till detta beklagliga förhållande är att finna i bland annat följande omständigheter: Under krigsåren rådde en skriande brist på lysolja och detta aktualiserade på det kraftigaste behovet av ersättningsmedel för fotogenen. Det var därför naturligt att intresset skulle rikta sig på de talrika vattenfallen i länets vattendrag. På så sätt tillkommo en rad av kraftstationer vid vattendrag, som faktiskt icke förde tillräckligt med vatten för att kunna fullgöra en kontinuerlig strömleverans inom det tillämnade avsättningsområdet. Med andra ord, den verkliga kraftmängden visade sig i praktiken vara avsevärt mindre än den beräknade. Därtill kom att anläggningskostnaderna blevo abnormt höga och skulderna rent av fantastiska sedan de på grund av deflationen under 1920-talet automatisk omsatts i ett kronvärde som var tre gånger så högt som inflationstidens. Hur mycket kapital som sålunda till liten eller ingen nytta offrats på anläggningen av små och för respektive bygder otillräckliga kraftstationer är svårt att säga. Men säkert är att det uppgår till flera miljoner kronor, vilket är oerhörda belopp då man tar i betraktande att det är en befolkning i mycket blygsamma ekonomiska omständigheter som bragt detta offer.

Efter sju sorger och åtta bedrävelser, för att använda ett i dessa bygder gängse ordstäv, och sedan erfarenheten visat att det var absolut nödvändigt, förvärvade man sig så småningom något tillskott av kraft från statens kraftverk i Porjus, sedan detta under 1920-talets lopp framdragit sina ledningar genom länets kustbygd. Därmed var man ju säkerställd för en kontinuerlig strömleverans, om det också innebar en ytterligare belastning att sålunda behöva köpa kraft utifrån. Att de villkor som uppställdes av vattenfallsstyrelsen i och för sig icke voro orimliga framgår av det faktum att åtskilliga mindre kraftverk funnit det med sin fördel förenligt att helt nedlägga sina egna kraftverk och numera uteslutande använda sig av Porjuskraft. Men det säger sig självt

att konsumenten icke kan erhålla kraften till ett tillfredsställande pris om han vid sidan av betalningen för den från Porjus levererade kraften också skall betala en så hög extra avgift för sin kraftförbrukning att den också täcker ränta och amortering på en till kristidspriser uppbyggd, men sedermera nedlagd kraftstation. Det är naturligtvis en förståelig akt av lojalitet mot dessa kraftverksföretag då vattenfallsstyrelsen upprättat kontrakt med dem, som gör dem till mellanled i distributionen till de lokala distributionsföreningarna. Men man kan icke komma ifrån att detta förhållande resulterar i en fördyring av kraften, som tvingar konsumenterna till den allra största sparsamhet vid dess användning och som i många fall gör det omöjligt för näringsidkare att använda densamma för motordrift o. s. v.

Undertecknad har som svar på en rundfråga till kraftverken och distributionsföreningarna inom länet erhållit en del svar som äro betecknande för förhållandena på detta område och jag tillåter mig härnedan att anföra några utdrag ur dem:

Sålunda skriver Skatamarksbygdens belysningsförening: »Skatamarksbygdens belysningsförening u. p. a. är en bland de något över tjuгу föreningar som erhållit Porjuskraft genom Råneå elektriska kvarnaktiebolag, vilket såsom mellanhand distribuerar energien. Därvid torde bemärkas, att distributören, vilkens egen kraftstation är nedlagd, äger de för distributionen nödiga högspänningsledningarna. Vid dessa ledningars anläggande har dock belysningsföreningen utan ersättning tillskjutit fria stolpar färdigt uppsatta, jämte fri linjemark, två tredjedelar av montagearbetet samt kost och logi för all under arbetet använd personal. Dessutom hava föreningarna bekostat egna lågspänningsnät, som av dem alltjämt underhållas.

Föreningen som omfattar de sex byarna Ubbyn, Häggan, Inbyn, Åskogen, Hundsjö och Svartbäcken har såsom medlemmar cirka 130 mindre jordbrukare till vilka energien distribueras genom föreningens eget lågspänningsnät utgående från de i varje by placerade transformatorerna. Dessa nät, som räknade i enkelledning hava en längd av cirka 85 kilometer, ha dragit en kostnad av cirka 35,000 kronor, vilken blev tillfullo betald under de tio första åren 1923—1933. Ehuru avgifterna under denna tid voro mycket betungande, skedde amorteringarna i detta forcerade tempo i avsikt att kunna bereda medlemmarna lättnad efter första tio årsperioden då även första leveranskontraktet med distributören utgick. Beräkningarna att kunna sänka avgifterna blevo dock gäckade enär distributören i sitt nya leveranskontrakt genomdrev betydligt högre priser. Betalningen som utgått med 178 kronor per kilowatt och år höjdes till 230 kronor per kilowatt och år varjämte kommer en kilowattimmeavgift som vid medräkning av tomgångsförluster på transformatorer och dylikt belöper sig till cirka 5 öre per

kilowattimme. För att då undgå en allt för markant höjning av belysningsavgifterna måste föreningen sänka det kontrakterade antalet kilowatt i maximeffekt fren 20 till 15. Då föreningens normala förbrukningskvantum under de mörkare årstiderna allttjämt tangerar detta tal föreligger ständig fara för toppeffekter på mätaren. Följden av detta beklagansvärda förhållande är att allt utnyttjande av energien, som förut förekommit till andra nyttiga och nödvändiga ändamål än belysning, omöjliggjorts. Det är sålunda icke möjligt att nyttja motorer för snickeri och dylikt i de mindre verkstäder eller småindustrier som annars förekomma, och där man givetvis skulle arbeta även under sådan tid då belysningen är tänd. Hårdast drabbar detta jordbrukarna under tröskningssäsongen. Då de torra dagarna, under vilka tröskningen kan försiggå, äro synnerligen få, gäller det varje höst att mycket påpassligt utnyttja dessa, varför jordbrukarna i regel hava motortröskverk för varje by för att snabbare kunna intröska säden då väderleken giver tillfälle därtill. För oss är det emellertid omöjligt att utnyttja kraften för detta ändamål, ehuru elektriska motorer finnas, alldenstund det abonnemang på 15 kilowatt, vartill vi av kostnadsskäl äro begränsade, skulle överskridas flerfaldigt därest 5 eller 6 tröskverk med motorer om 8 kilowatts effekt vardera samtidigt användes. Under förliden höst ledde detta beklagansvärda sakförhållande till mycket kännbara förluster för jordbrukarna. Då endast ett eller två tröskverk kunde utnyttjas samtidigt under det ringa antal dagar vädret medgav tröskning, väntade de övriga därpå i förlitande på fortsatt tjänlig väderlek. Emellertid inträffade sedan oupphörligt regn under återstoden av hösten, och såsom följd härav blev cirka två tredjedelar av korn- och havregörden kvar i skylar och hässjor som nu äro nedsnöade och totalt förstörda. Tröskverken måste följaktligen övergå till oljemotorer ehuru dessa äro cirka tre gånger dyrare i anskaffning, varjämte oljan ju är importprodukt. Att återgå till forntida metoder med lagring av otröskad säd inomhus skulle ställa sig ännu dyrare på grund av de större mängder som nu förekomma och svårigheter att denna årstid erhålla lämplig arbetshjälp.

Det är således ofrånkomligt att priset på kraften måste sänkas såvida befolkningen skall kunna utnyttja densamma. Då det pris vi betala till distributören är dubbelt högre per kilowattår än vad denne betalar till vattenfallsstyrelsen, hava vi ansett att en sänkning borde kunna åstadkommas på denna punkt. Skulle detta icke vara möjligt borde vattenfallsstyrelsen själv sänka priserna för denna del av landet där behovet är störst och där eventuell sänkning skulle hava den påtagligaste effekten för jordbrukets och hantverkets fromma».

Vitå Älvdals belysningsförening tillhör också dem som nedlagt det egna kraftverket och numera köper kraft från Porjus. Företagets skul-

der uppgå i runt tal till 200,000 kronor och dess styrelse sammanfattar ställningen sålunda: »Det är självklart att utvecklingen hämmas genom de höga taxor som måste tillämpas för att hålla företaget flytande och det kan genom exempel inom vår förening påvisas hurusom antalet ljuspunkter sedan föreningen år 1919 börjat sin verksamhet icke ökats utan hållit sig omkring 1,400. Största delen har endast nödortfig belysning, 2 à 3 lampor, och området har en befolkning på 2,500 personer.»

Lillpite elektriska kraftaktiebolag tillhör de bättre företagen och har ännu något år framåt nog kraft från det egna kraftverket. »Det är endast för eventuella fel och avbrott som vi är beroende av Porjus och den kraften anse vi är orimligt dyr, 110 kronor per kilowatt och år, anslutningsavgift 400 kronor plus 2 öre per förbrukad kilowattimme. Under 1934 behövde vi endast anlita Porjus några dygn medan vi reparerade, men utlade likväl till Porjus 5,597 kronor. Porjus tar ut en alltför hög minimiavgift för sin hjälp. . . .»

Wibbys belysningsförening, som sorterar under Råneå elektriska kvarnaktiebolag, skriver: »Med våra nuvarande strömpriser är det ej möjligt att använda någon motordrift, vilket däremot om vi finge Porjus pristillämpning skulle bli möjligt vid tröskning, vedkapning, mjölkning, pumpning o. s. v.»

Svärdälvens kraftbolag i Arvidsjaurs socken skriver: »Vår kraftstation, som byggdes åren 1929—1931 på 125 kilowatt, är, som det redan visat sig, alldeles för liten, och ha vi därför under denna höst infordrat prisuppgift på ett dieselaggregat om 100 kilowatt avsett att insättas hösten 1936, för att i närmaste framtid kunna förse åtminstone samhället (Arvidsjaurs) med energi. Som det nu ligger till, är det omöjligt att kunna utvinna mera kraft här i närheten. Vår högsta önskan är därför, att snarast möjligt erhålla hjälp utifrån.» Vidare uppgives att förhållandet i Moskosel är likartat samt att de motorer som finnas inom bolagets distributionsområde »måste till hälften stoppas under den mörka årstiden på grund av kraftbrist». Och slutligen säges det att Arvidsjaurs samhälle skulle behöva minst tre gånger så mycket kraft som den som nu är tillgänglig för att utveckla sig i den takt det börjat.

Ekfors kraftaktiebolag köper tilläggskraft av Porjus och anser sig tydligen väl fylla sin uppgift och skriver: »Man kan säga, att vår distribution för närvarande är i högsta grad stabil, då vi ha anslutning till Porjuskraft för att vid eventuella linjefel m. m. alltid ha tillgång på reservkraft.»

Konsumenterna under Ekfors kraftaktiebolag äro emellertid icke fullt så belåtna som bolaget självt. Sålunda skriver man från Överkalix bland annat följande: »De bedrövliga förhållanden som vidlåda Ekforsbolagets distribuering av energi i Överkalixbygden ha länge varit föremål för missnöje. Men tålmodigt har man lidit i hopp om någon förbättring. Tålmodigt

har man erlagt de höga avgifterna och funnit sig i täta strömavbrott och en i övrigt usel strömleverans. Finns det verkligen inga möjligheter att åstadkomma någon förbättring, eller skall allmänheten på nåd och onåd vara utlämnad åt ett av staten understött företag utan möjligheter att bevaka sina intressen? För ett par år sedan var frågan före i fullmäktige och vederbörande myndigheter uppväktades, varvid undersökning utlovades. Var har den tagit vägen?» Ekfors kraftaktiebolag har sin kraftkälla inom Övertorneå socken och förser nedre Tornealdalen samt Överkalixbygden med kraft. Dess taxa ligger sannolikt betydligt högre än den som tillämpas inom den nordöstra finnbygden, som sedan några år tillbaka har tillgång till elektrisk energi från Porjus. Såsom jämförelse kan nämnas följande: Ekfors debiterar en grundavgift å 12 kronor per ljuspunkt för 1 till 5 ljuspunkter och en förbrukningsavgift av 15 öre per kilowattimme. Nordöstra finnbygdens elektriska förening debiterar 7 kronor per andel om fem ljuspunkter om 50 normalljus och en förbrukningsavgift av 15 öre per kilowattimme. Detta måste ju innebära att taxorna inom Ekfors distributionsområde bliva högst avsevärt högre ehuru motsatsen borde vara fallet då befolkningstätheten i kustlandet är mycket större än inom Nordöstra finnbygdens distributionsområde.

Inom Nederkalix socken finnes ett kraftverksföretag i Påläng, som kom till stånd under åren 1919—1921 och som alltid varit ett sorgebarn för bygden. Kraftstationen skulle aldrig ha byggts om det varit bekant för befolkningen att vattenfallsstyrelsen hade för avsikt att föra Porjuskraften ned till denna del av länet. Utbyggnaden av densamma blev som tiderna då voro abnormt dyr och ledningarna måste byggas av järntråd för att icke kostnaderna skulle bli alldeles oöverkomliga. Resultatet har blivit att bolagets distributionsområde inom byarna på västra sidan om Kalix älv med en befolkning på cirka 6,000 personer under mer än 15 års tid fått betala en abnormt hög krafttaxa för en underhaltig strömleverans. Och detta förhållande kommer alltfört att bestå såvida man icke genom statens ingripande kan rationalisera strömleveransen även för denna trakt.

Situationen beträffande kraftdistributionen inom länet är ingalunda beskriven med de korta utdrag ur till undertecknad inkomna skrivelser som här gjorts, utan tvärtom är det nog så att vad som här anförts endast är några få axplock ur en riklig flora av exempel på illa organiserad kraftdistribution. Sammanfattar man situationen för hela länet så ter den sig för oss högst otillfredsställande och inbjuder till ingripande från det allmännas sida för att få till stånd en rationaliserad och förbilligad kraftdistribution. Om man skulle försöka sig på en uppdelning av länet i områden av två slag, tillfredsställande och otillfredsställande i fråga om kraftdistribution, så skulle bilden bliva ungefär denna:

Tillfredsställande:

Malmfälten, Nordöstra finnbygden, Gällivare socken, som genom proposition till årets riksdag får sin kraftförsörjning ordnad, Bodens stad, Luleå stad, Piteå stad och den bygd som erhåller kraft från Sikfors kraftverk i Pite älv.

Otillfredsställande:

Nedre Tornedalen under Ekfors kraftaktiebolag, som visserligen har en jämn strömleverans, men som tydligen har kraften till ett alltför högt pris;

Nederkalix socken som numera till största delen får sin kraft från Porjus med tre förutvarande smärre kraftverksföretag som mellanhänder;

Töre socken som numera köper kraft från Porjus, men som har skulder från sitt nedlagda kraftverk att betala;

Vitå Älvdals belysningsförening, som har ett till mycket höga kostnader uppbyggt kraftverk att amortera och förränta ehuru det numera är nedlagt;

Råneå elektriska kvarnaktiebolags distributionsområde bestående av ett tjugotal distributionsföreningar inom Råneå och Nederluleå socknar, som ha den föga tillfredsställande uppgiften att dels betala den kraft som köpes från Porjus och dels amorteringar och räntor på det kapital som nedlagts i det numera nedlagda kraftverket;

Jokkmokks socken där planer äro å bane att nedlägga en där befintlig mindre kraftstation för att i sammanhang med elektrifiering av hela socknen övergå till Porjuskraft;

Arvidsjauris socken där det befintliga kraftverket icke tillnärmelsevis täcker behovet av kraft;

Älvsby socken vars västra del ännu är i saknad av elektrisk kraft och där en elektrifiering kunde genomföras i samband med framdragande av en kraftledning till Laver gruvfält;

Edefors socken där delägarna i Harads elektriska belysningsförening bittert klaga över den tunga börda som åvilar dem för en 1923 nedbrunnen kraftstation, som sedermera icke blivit uppbyggd, och över de höga taxor som Svartlå kraftverk tillämpar vid sin leverans av kraft till dem;

Norrfjärdens och Pite socknar där Rosviks elektriska kraftaktiebolag nedlagt sitt eget verk och övergått till Porjuskraft och Lillpite elektriska kraftaktiebolag som visserligen driver sitt eget kraftverk, men som ändock köper någon kraft från Porjus.

Det är således den övervägande delen av länet som har en otillfredsställande kraftförsörjning antingen på grund av knapphet på kraft eller på grund av olämpliga och för höga taxor. Att detta är till förfång för näringslivet inom dessa bygder är ganska påtagligt och det är så

mycket mer beklagligt, som man för ett rationellt bekämpande av arbetslösheten inom länet icke gärna kan finna några andra näringsgrenar än jordbruk, hantverk och småindustri. En av förutsättningarna för att dessa näringsgrenar skola blomstra är emellertid den, att de äga tillgång till en rationellt ordnad och billig kraftförsörjning. Detta önskemål borde icke vara omöjligt att realisera då man inom länet äger en så utomordentlig kraftkälla som Porjus kraftverk och då detta verks ledningar redan nu genomlöpa större delen av de trakter där en rationalisering av kraftdistributionen bör äga rum.

Då vi här tala om en rationalisering mena vi icke att en hänsynslös likvidation av de små kraftverksföretagen skall äga rum, utan tvärtom, att intressenterna i dessa genom statens medverkan skola befrias eller vinna avsevärd lättnad i sina engagemang genom en förståndigt genomförd omorganisation av kraftdistributionen. Huru detta skall ske kunna vi helt naturligt icke i detalj skissera, därför att vi icke ha tillräckligt material för att bedöma situationen vare sig för de enskilda distributions- och kraftverksföretagen eller för länet i sin helhet. Svaret kan här endast ges sedan en grundlig utredning verkställts. Så mycket är emellertid klarlagt genom de svar som inlutit på en förfrågan hos de olika företagen, som att förhållandena för närvarande är högst otillfredsställande samt att första förutsättningen för en förbättring av dem är att söka i tillmötesgående från statsmakternas sida.

På grund av det ovan anförda och under hänvisning till material som skall tillställas vederbörande utskott hemställas,

att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa en utredning rörande möjligheten att få till stånd en förbättrad distribution av elektrisk kraft inom Norrbottens län samt en med statens medverkan genomförd avveckling av de tyngande engagemang som nu åvila intressenterna i flertalet av länets små kraftverksföretag.

Stockholm den 22 januari 1936.

O. W. Lövgren.

I motionens yrkande instämma:

N. E. Nilsson.

Johan Johansson.

Alf Meyerhöffer.

J. H. Brädefors.

Ernst Hage.

